

У програмах багатьох вузів, у тому числі і в переліку тем, затверджених Науково-методичною комісією з економічних дисциплін 5—7 квітня 1999 р. окремо виділяються теми адміністративно-командної системи, перехідного періоду. Мабуть доцільніше ці проблеми розмістити у відповідних темах всього курсу з економічної теорії.

Важливо також включити до програми такі теми і таким чином їх розташувати, щоб виключити можливість повторень, забезпечити логічну послідовність курсу. Особливу увагу слід приділити питанням розміщення таких тем, як товарне виробництво, ринкова система, типи ринкових структур, ринкові механізми, ринки праці, капіталу, природних ресурсів.

Непростий шлях досягнення досконалості програми з економічної теорії. Але за наявності на кафедрах, конференціях демократичних засад, толерантності, доброзичливості, уважного ставлення до слухних пропозицій, від кого вони не були б, ми здатні створити програму, яка б відповідала вимогам часу.

*Бажал Ю. М.,
д-р екон. наук, професор (КМА)*

ВРАХУВАННЯ РОЗВИТКУ ЕКОНОМІЧНОЇ ТЕОРІЇ В БАЗОВИХ ПРОГРАМАХ ФУНДАМЕНТАЛЬНИХ ДИСЦИПЛІН

В Україні вельми актуальною проблемою залишається викладання фундаментальної економічної теорії як практичного інструмента реальної ефективної економічної політики. За нашими спостереженнями, не тільки пересічні люди, а й багато викладачів вищих навчальних закладів впевнені, що економічна теорія — це одне, а реальне життя — це інше. Часто відносно існуючих курсів можна почути вислови на кшталт — «Матеріал цікавий, але в нас всі ці моделі не діють», чи — «Це все нам не підходить» і таке інше.

Фундаментальні курси здебільшого сприймаються як навчальна інтелектуальна гра викладачів і студентів, а не напружений пошук відповідей теорії на практичні виклики часу. У такому контексті, дійсно, не так вже й важливо, яка буде структура курсів з погляду певних теорій, відстань між якими може перевищувати сторіччя, і на перший план виходять методичні питання щодо окреслення певного набору категорій і понять, а не питання про їх системну взаємопов'язаність та вплив на конкретну політику. Абстрактно-фрагментарний ракурс бачення проблематики, що розглядається, дає змогу максимально використовувати найрізноманітніші розробки різних часів, включаючи політекономію капіталізму та соціалізму

минулого, виставляє низьку планку вимог до перепідготовки викладацьких кадрів.

Проте економічна теорія завжди існувала й існує як конкретно-системна наука. Постійний її розвиток — це насамперед напружений і драматичний пошук об'єктивних закономірностей існування суспільно-економічної матерії та визначення шляхів і методів практичного застосування цих закономірностей на користь прогресу. Причому все це відбувається в умовах, коли динамічно змінюється сам об'єкт досліджень. Андре Моруа писав: «Педантично слідувати тій чи іншій доктрині, не зважаючи на факти, — це вже не безкомпромісність, а впертість. Маркс, людина могутнього розуму, побудував свою систему на економічних реаліях сучасного йому суспільства. Будь він живий сьогодні, він перший вніс би до неї зміни». (Моруа А. Письма незнакомке: Избр. произведения / Пер. с франц. — Львов: Вища шк., 1989. — С. 290).

Не враховувати цю реальність у викладанні — означає перетворення курсів фундаментальних дисциплін у подібність до вивчення «мертвих мов». Можна яскраво доводити, як «латина» збагачує студента, але це не навчить його грамотному використанню «живих» мов, які йому потрібні у повсякденному житті. Так само і намагання поставити фундаментальні курси з економіки над часом переводить їх у розряд «мертвих курсів». Еволюція розвитку людського суспільства відбувається під впливом все нових і нових ідей. Великий теоретик Дж. М. Кейнс так закінчує свою віхову фундаментальну книгу «Загальна теорія зайнятості, процента і грошей»: «На теренах економічної та політичної філософії не так вже і багато є людей, які після досягнення 25—30-річного віку піддаються впливу нових теорій. Тому ідеї, які державні службовці, політичні діячі і навіть агітатори використовують у поточних подіях, переважно не є новітніми. Але рано чи пізно саме ідеї, а не корисні інтереси стають небезпечними і для добра, і для зла». (Кейнс Дж. М. Избранные произведения / Пер. с англ. — М.: Экономика, 1993. — С. 518).

Врахування розвитку економічної теорії в курсах фундаментальних дисциплін наражається також на небезпеку заміни старої ортодоксії на нову. Це так само непродуктивно, з огляду на зазначену головну мету викладання — опанування ефективними інструментами конкретної політики, бо протиставлення двох ортодоксій у режимі ігнорування основного критерію істини — практики, призводить до схоластичної дискусії, яка не вирішує проблеми. Наприклад сучасні негаразди в українській економіці, яка нібито іде «курсом реформ», дають підстави для реставрації старої теоретичної парадигми (що і відбувається в програмах лівих партій), але при цьому повністю ігноруються негативні наслідки застосування цієї парадигми на практиці. Отже врахування розвитку економічної теорії в курсах

фундаментальних дисциплін має відбуватися шляхом демонстрації непростого і багатогранного процесу теоретичного пошуку позитивних відповідей на злободенні проблеми сучасності.

Розвиток теорії — це завжди дискусія, це різні концептуальні підходи. Але неприпустимо, коли викладання ведеться з позицій еkleктичної теоретичної «всеїдності», наприклад, коли водночас із теоріями граничної ринкової рівноваги декларується вірність трудовій теорії вартості. Якщо хтось каже А, визнаючи марксистські підходи, то далі треба казати Б і відстоювати принципи побудови командно-адміністративної економіки. Чи якщо заперечувати переваги маржиналістської логіки, то треба заперечувати і всю так звану «головну течію» економічної теорії, яка переконливо довела у ХХ ст. свою ефективність практикою розвинутих країн.

Врахування розвитку економічної теорії у викладанні фундаментальних дисциплін, на нашу думку, має відбуватися двома шляхами: 1) ширшим введенням у курси постмарксистських набутків світової економічної теорії, які практично не представлені в явному вигляді (але неявно є базовими) у сучасних «західних» перекладах, що прямо й опосередковано, через вітчизняні посібники, домінують на нашому ринку підручників; 2) врахуванням пошуків і досягнень економічної теорії останніх десятиріч.

Перший аспект обумовлений тим, що «західні» підручники, зрозуміло, не призначені українському читачеві і тому не відбивають певні особливості, які власне складають нашу специфіку — затримку масового знання економічної теорії в середині ХІХ ст. Тому деякі теоретичні блоки слід давати і значно більше роз'яснити, а саме:

1. Сутність і наслідки «маржиналістської революції».
2. Економічна теорія добробуту (welfare).
3. Кількісна теорія грошей (монетаризм).
4. Шумпетеріанська економіка.
5. Інституціональна економіка.
6. Економіка соціального партнерства.
7. Екологічна економіка.

Другий аспект — це врахування поточних досягнень економічної теорії і нових обставин світового соціально-економічного розвитку. У цьому плані можна рекомендувати ширше висвітлювати в курсах фундаментальних дисциплін такі теми:

1. Економічна політика в умовах стагфляції.
2. Економіка пропозиції та неврівноважений розвиток.
3. Теорії раціональних очікувань.
4. Ендогенні теорії економічного зростання.
5. Неоінституціоналізм.
6. Еволюційна економіка.
7. Сучасні теорії економічного циклу.

8. Економічні програми і технології економічного аналізу МВФ.
9. Досвід реалізації стабілізаційних економічних програм.
10. Досвід динамічного розвитку нових індустріальних країн.
11. Проблематика глобалізації економіки.
12. Економіка економічних союзів країн.

Запровадження у викладанні фундаментальних дисциплін тем, що відбивають розвиток економічної теорії, потребує ґрунтовного і всебічного розвитку вузівської науки в Україні. Для цього слід передусім перерозподілити нормативне навантаження професорсько-викладацького складу на користь наукової роботи з тим, щоби на це елементарно вистачало часу. По-друге, значно підвищити оплату праці зазначеної категорії, протидіючи перерозподілу її робочого часу в бік екстенсивного підробітку. По-третє, необхідно істотно збільшити фінансування вузівської науки, сприяючи як матеріальній заінтересованості вчених, так і створенню відповідної матеріально-технічної бази для досліджень і публікації їх результатів.

*Беляєв О.О.,
д-р екон. наук, професор,
Бєбело А.С.,
канд. екон. наук, доцент*

ДО ПИТАННЯ ФОРМУВАННЯ НОВОЇ ПОЛІТИЧНОЇ ЕКОНОМІЇ

Необхідність у новій політичній економії зумовлена об'єктивними потребами суспільного виробництва в сучасних умовах і суспільним соціальним замовленням. Пріоритетом у соціально орієнтованому суспільстві є загальнонародний інтерес, який виражається в головній стратегічній меті — у зростанні добробуту народу. Саме це має відображати ідеологія політичної економії.

В останні 8—10 років у підручниках і навчальних посібниках з політичної економії (економічної теорії) зникла її ідеологічна функція. Відомо, що ідеологія віддзеркалює провідні економічні інтереси суспільства. Звідси стає зрозумілим, що теперішні «виконробиперебудовники», намагаючись знищити залишки попередньої соціально-економічної системи, використовують антинаукові методи і прирікають цю науку на вимирання.

Сучасний курс політичної економії слід будувати з урахуванням загальносвітових досягнень, а не на поділі теорії на марксистські і антимарксистські. До речі, у сучасних умовах на Заході відбувається ренесанс соціально-економічних ідей марксизму.

Нова політична економія має формувати колективну свідомість. І це не означає повернення до минулого. Колективна свідомість відби-